

22 בדצמבר 2013

מרכזי קליטה או מרכזי הדרה?

כשלים מרכזיים בקליטת עולי אתיופיה המתגוררים במרכזי קליטה

בישראל פועלים כיום 16 מרכזי קליטה, בהם מתגוררים כארבעת אלפים יוצאי אתיופיה שעלו בעשור האחרון מאתיופיה, רובם ככולם בני קהילת ביתא ישראל (המכונים פלאשמורה). אף שבאתר משרד הקליטה מצוין כי העולים מאתיופיה צפויים לשהות במרכזי הקליטה תקופה מקסימלית של 24 חודשים, במהלכה הם אמורים להשלים את תהליך הגיור ולרכוש מיומנויות שיסייעו להם להשתלב בחברה¹ כגון לימוד השפה, רכישת מקצוע, הכרת המערכות השלטוניות והשירותים הציבוריים, לצד קבלת הדרכה וליווי בתהליך רכישת דירה – רבים מהם נאלצים להתגורר במרכזים שנים ארוכות.

לצערנו, המציאות מלמדת כי פעמים רבות מדי, דווקא מרכזי הקליטה, שתפקידם לסייע לעולים בצעדיהם הראשוניים בדרך להשתלבותם בחברה הישראלית, הפכו למכשול בפני מטרה זו. שילוב נסיבות הכולל התניות בירוקרטיות, מחסור תקציבי ואטימות לדרשותיהם של העולים דיירי מרכזי הקליטה, מאריכים שלא לצורך את תקופת הדיור הארעי שבמרכזים, מונעים את השתלבות העולים בקהילה ומנתבים אותם לעבר עתיד תעסוקתי קודר. גם מתאת העולים על תנאי הדיור במרכזים, על המענקים הלא מספקים ועל היעדר סיוע שלטוני לא הועילה, ולעתים אף נתקלה בסנקציות כלפי דיירי מרכזי הקליטה ובהתנכלויות למארגני המחאה.

מסמך זה סוקר בקצרה את הבעיות המרכזיות שעמן מתמודדים יוצאי אתיופיה השוהים היום במרכזי הקליטה:

1. **שהות ממושכת ומיותרת במרכזי הקליטה:** אף שפרק הזמן המקסימלי לקליטת יוצאי אתיופיה במרכזי הקליטה עומד על 24 חודשים, בפועל הוא מגיע לארבע שנים במוצע, וזאת חרף רצונן העז של מרבית המשפחות לצאת ממרכזי הקליטה בהקדם ולעבור לדיור קבע משלהן. ראוי להדגיש כי רבות מבין המשפחות הללו חוו עוד באתיופיה, בטרם עלייתן לישראל, תקופה ממושכת של מגורים בתנאים ארעיים במהלך שהותן במרכז המעבר.

התמשכות ההליך נובעת הן מחסמים בירוקרטיים שיוצר משרד הקליטה והן ממגבלות כספיות והעדר מענקים מספקים:

¹ אתר משרד הקליטה <http://www.moia.gov.il/Hebrew/Subjects/Etheopians/Pages/default.aspx>

א. הסמים בירוקרטיים: עוד במחנות המעבר בגונדר, מוצגים מרכזי הקליטה כתחנת מעבר הכרחית לעולים החדשים. לאחר מכן, בארץ, יגלו מי שמעוניינים לעזוב את מרכזי הקליטה כי לא יוכלו לעשות זאת בטרם ישלימו את תהליך הגיור במלואו. זאת, כיוון שקבלת הסיוע הכספי לדיור, אמצעי כמעט בלעדי ליציאה ממרכזי הקליטה, מותנית בהשלמת תהליך הגיור במרכזי הקליטה.

ב. מגבלות כספיות: גובה המענק למשפחות יוצאות אתיופיה עם ילדים לצורך רכישת דירה נע בין 200 אלף ל-700 אלף ש', תלוי בגודל המשפחה ובמיקום הרכישה המיועד. סכום זה אינו מאפשר רכישת דירה, וכך צוין אף בחוזר מטעם סמנכ"ל לדיור במשרד הקליטה מיום 10.8.2011². כתוצאה ממצאות זה, נאלצות מרבית המשפחות המתגוררות במרכזי הקליטה לבחור בין נטילת הלוואות כספיות נוספות מהבנקים, אשר נטל ההחזר החודשי בגינן הינו גבוה בהשוואה לרמת הכנסתן הנמוכה, לבין המשך מגוריהן במרכזי הקליטה. מנתוני משרד השיכון עולה כי בשנת 2013 חלה צניחה של למעלה מ-30% במספר העולים שרכשו דירות בהשוואה לשנת 2012 (מ-510 משפחות ב-2012 ל-370 משפחות ב-2013).

מבדיקות שערכה האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה ומשיחות עם פעילים חברתיים עולה, כי ההנחיות הקיימות בתחום הדיור מספקות מענה רק למשפחות שבהן ארבעה ילדים יותר, אך אינן תואמות לצרכיהן של הקבוצות הבאות בקבוצת העולים: קשישים (בודדים וזוגות); צעירים ובודדים שאינם נשואים, ומשפחות עם ילד אחד עד שלושה.

א. קשישים (זוגות ובודדים):

על פי חוזר משרד הקליטה, קיימות בפני הקשישים, זוגות ובודדים, שלוש חלופות:

(1) קבלת מענק לרכישת דירה במשותף עם בני משפחתם המתגוררים עמם במרכזי הקליטה.

משפחה צעירה שבה קרובים קשישים תקבל עבורם תוספת למענק לרכישת דירה בסך 132,950 ש' לזוג ו-83,000 ש' ליחיד.³ תוספת זו אינה מספקת למימון תוספת של תדר או יחידת דיור בדירה. בשל ההשלכות הקשות של צפיפות יתר במגורים ופגיעה קשה בפרטיות המשפחה הצעירה וילדיה, רק מעטים מבין העולים ניצלו אפשרות זו.

(2) זוגות קשישים הרוכשים דירה בעצמם, זכאים על פי הנוהל לקבל הלוואה בלבד, בסך 281,280 ש', בהחזר חודשי של 1,394 ש'.⁴

על פי הנתונים שבידינו, אין ביכולתם של העולים הקשישים מאתיופיה להשתלב במעגל העבודה והם מתקיימים בעיקר מקצבאות הביטוח הלאומי. סכום ההלוואה שמעניקה להם

² נוהל מענקי דיור והלוואות למשפחות עולים מאתיופיה המתגוררות במרכזי קליטה ו/או באתרי קליטה – שנים 201-2012 – עדכון, מתאריך 10.8.2011.

³ ראה לוח 5 בחוזר מ-10.8.2011.

⁴ ראה בנוהל מ-10.8.2013 לוח 6 עמ' 19.

המדינה (בסך 281,280 ₪) הינו נמוך במפגיע, ואינו מאפשר רכישת דירה ולו קטנה ביותר. כדי לרכוש דירה, תיאלץ אוכלוסיית העולים המבוגרת לקחת הלוואות משלימות אשר אין באפשרותם לפרוע.

(3) בודדים וזוגות קשישים זכאים גם לקבל השתתפות בשכר דירה

עפ"י החוזר אמור, גובה ההשתתפות של המדינה בשכר הדירה הוא בסכום שנע בין 1,500 ש"ל לחודש ל-1,750 ש"ל לחודש. גם חלופה זו אינה בת מימוש, הן בשל גובה הסכום והן משום שמרבית הקשישים המתגוררים במרכזי קליטה מתקשים למצוא דירות בשוק הפרטי, ואף חוששים מפני מעברי דירה תדירים ומהסכנה, שהמדינה לא תעמוד בהבטחתה ולא תשתתף לאורך זמן בשכר הדירה.

ג. צעירים ובודדים שאינם נשואים

גם קבוצה זו, בדומה לקשישים, זכאית להשתתפות המדינה בשכר דירה.

קבוצת הלא-נשואים משולבת בדרך כלל בשוק העבודה, ולכאורה, ההשתתפות בשכר דירה חדשי עשויה היתה להוות פתרון זמני עבורם, עד למועד נישואיהם שבו יהיו זכאים למענק לרכישת דירה משל עצמם. ברם, בשל העלייה התלולה במחירי שכירות הדירות בישראל בשנים האחרונות מחד, ובשל רמת הכנסתם הנמוכה והיעדר עורף משפחתי תומך מאידך, אין ביכולתם להשלים ממקורותיהם את פער המימון שנוצר. יתרה מזאת, רבים מקבוצה זו הביעו חשש מכך שהמדינה תנכה בעתיד את השתתפותה בשכר הדירה ממענק הרכישה שלו יהיו זכאים.

ג. משפחות צעירות עם 1-3 ילדים

משפחות אלה אינן זכאיות למענק מוגדל (להבדיל ממשפחות עם ארבעה ילדים ויותר)⁵, והמענק שהן מקבלות אינו מאפשר להן לרכוש דירה במחירי שוק הדיור הנוכחי. כתוצאה מכך, הן נאלצות בעל כורחן להמשיך להתגורר במרכזי הקליטה.

2. מחסור בהכשרות מקצועיות: נוסף על קשיי היציאה מהמרכזים והמעבר למגורי קבע, בשנים האחרונות מתמודדים העולים עם ירידה דרמטית בהיקף ובמגוון ההכשרות המקצועיות. העולים הצעירים, בעשור השלישי לחייהם, זכאים למספר מצומצם ביותר של הכשרות מקצועיות, אשר בפועל מנתבות אותם למשרות צווארון כחול, ללא ביטחון תעסוקתי ובשכר נמוך. המציאות התעסוקתית במרכזי הקליטה מראה, כי דייר צעיר שכוחו עוד במותניו והתמזל מזלו להתגורר בקרבה למרכזי הערים, יוכל להתפרנס מעבודות ניקיון. ואילו במרכזי הקליטה שבפריפריה, עולים חסרי הכשרה אלה סובלים, ולא במפתיע, משיעורי אבטלה גבוהים.

⁵ עפ"י החוזר מ- 10.8.2011 (לוח 4.1) זכאיות משפחות להן 1 – 3 ילדים הרוכשות דירותיהן ביישובים ברמה א' (המבוססים יותר) למענק של 464,000 ₪ לעומת 602,000 למשפחות להן 4-5 ילדים ו- 752,000 ₪ למשפחות להן 6 ילדים ויותר.

3. **תנאי מגורים קשים במרכזי הקליטה** מרבית המשפחות במרכזי הקליטה מדווחות על תנאי צפיפות מגורים גבוהה ועל רמת תחזוקה ירודה של המבנים וסביבתם.

4. **אפליה והדרה בחינוך:** אחת הטענות המרכזיות של המשפחות היא שיבוץ ילדיהן בבתי ספר המרוחקים מרחק רב ממרכז הקליטה שבו הם מתגוררים, זאת אף שקיימים בתי ספר טובים ביישובים קרובים יותר. כך, למשל, נשלחים תלמידים ממרכז הקליטה במבשרת ציון לבתי ספר דתיים במעלה אדומים ובמודיעין, בניגוד לרצון ההורים. כתוצאה מהסעתם לבתי ספר מרוחקים, לא נוצרים קשרים בין התלמידים יוצאי אתיופיה לשאר תלמידי בית הספר, ונמנעת מהם התערותם בחברת ילדי שכנים ביישוב שבו מצוי מרכז הקליטה.

5. **התעלמות ממחאת העולים במרכזי הקליטה והתנכלות למארגני המחאה:** ההזנחה השלטונית המתמשכת הביאה לכך שבחמש השנים האחרונות מנסים העולים, פעם אחר פעם, לעמוד על זכויותיהם ולמחות על תנאי המחיה הקשים והצפיפות הניכרת במרכזי הקליטה, על החלטות שרירותיות להעלות את שכר הדירה בהם ועל העדר סיוע ממשי שיאפשר להם לרכוש דירות ולהתערות בחיים בישראל. אולם למרות ההתעוררות והמחאה, שלוותה בהפגנות וסוקרה בתקשורת, לא טרחו נציגי משרדי הממשלה הרלוונטיים להיפגש עמם ולדון בדרישותיהם. נהפוך הוא. לא פעם פוזרו ההפגנות ביד קשה, ולוו בסנקציות כלפי דיירי מרכזי הקליטה שנטלו בהן חלק ובהתנכלויות למארגני המחאה במטרה לדכא את מחאתם הלגיטימית, וזאת תוך פגיעה קשה בחופש הביטוי של המוחים.

כך, בדצמבר 2013 הפגינו מאות עולים מול הכנסת, במחאה על גובה המענקים וההלוואות הניתנים להם לצורך קניית דירות, אשר בפועל אינם מאפשרים זאת. במהלך ההפגנה התפתח עימות והיא דוכאה על ידי שוטרי מג"ב ופרשים. בהפגנה אחרת, באוגוסט 2012, הפגינו עולים מאתיופיה מול משרדי מרכז הקליטה במבשרת ציון, במחאה על ההחלטה להעלות את שכר הדירה במרכזי הקליטה ועל סנקציות המופעלות נגד דיירי המרכז המתקשים לשלמו לרבות ניתוק חשמל, מים, ופריצה לדירות. המפגינים קראו למנהל מרכז הקליטה להתפטר. בתגובה נדרשה מהעולים התנצלות תוך איום בביטול כל שירותי המרכז המוענקים להם לרבות שירותי כביסה, תרגום בקופת חולים וטיול לילדים. בפועל, בוטלו שירותי הכביסה בו ביום, ומהילדים נמנעה יציאה בטיול בשל השתתפותם בהפגנה.

בפברואר 2012 הפגינו עולים מאתיופיה נגד ההפרדה במוסדות חינוך ואפליית תלמידים אתיופים בנתניה. אפלייתם של תלמידים אתיופים במקומות שונים בארץ נמשכת, בדרכים שונות. בשנת 2009 הפגינו עולים ממרכז הקליטה "רסיטל" בטבריה על ההחלטה החד צדדית לסגור את מרכז הקליטה באמצע שנת הלימודים ולפנות את דייריו למרכזי קליטה אחרים בארץ. לעולים נמסרה הודעה על הפינוי שבוע לפני המועד המתוכנן. לאחר שמנהלי מרכז הקליטה סירבו להיפגש עמם, חסמו דיירי המרכז המחאה את הכניסה אליו וכל פעילות בו למשך חמישה ימים. בספטמבר 2008 הפגינו עולים מאתיופיה נגד תנאי המגורים הקשים במרכז הקליטה בבית אלפא. המפגינים התריעו על הזנחה קשה של בתיהם, על גגות האזבסט, על העדר ציוד הולם להתמודדות עם צינת

החורף ולהט הקיץ, על עזובה וזוחלים. דרישתם של המפגינים לעבור למרכזי קליטה חדשים יותר נדחתה, מרכז הקליטה בבית אלפא עדיין מאוכלס.

לאור האמור לעיל, קוראות האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה והאגודה לזכויות האזרח למשרדי הממשלה והגופים השלטוניים הרלוונטיים לפעול לאלתר לשיפור מצבם של יוצאי אתיופיה המתגוררים במרכזי הקליטה, הן בתחום הפיזי (תנאי המגורים וסביבתם) הן בהגדלת המענקים שיאפשרו מעבר למגורי קבע והן בהקניית המיומנויות הנדרשות להשתלבותם החברתית-כלכלית המיטבית בחברה הישראלית.

זיוה מקונן-דגו, מנכ"לית
האגודה הישראלית למען יוצאי אתיופיה

סלמסין, עו"ד
האגודה לזכויות האזרח בישראל

לפרטים נוספים בנושא המסמך נא לפנות לזיוה מקונן-דגו, סלולרי: 0523252706